

7213

1-1

۱۱۲

برای

الحمد لله رب العالمین

www.Ketab.ir

اقتصاد جمعیت

(از اقتصاد متعارف تا اقتصاد مقاومتی)

محمد جواد توکلی

عضو هیئت علمی گروه اقتصاد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

۱۳۹۵

توکلی، محمد جواد
اقتصاد جمعیت (از اقتصاد متعارف تا اقتصاد مقاومتی) / محمد جواد توکلی - قم: وثوق، ۱۳۹۵.

۱۱۲ ص.
۴۹۰۰۰ ریال

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۷-۲۳-۴

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا:
کتابنامه:

۱. اقتصاد - ایران.
۲. ایران - سیاست اقتصادی - آینده نگری.
۳. ایران - اوضاع اقتصادی - آینده نگری.
۴. اسلام و اقتصاد.
الف. عنوان.

HC ۴۷۵ / الف ۸ ت / ۱۳۹۵

۳۳۰/۱۵

قم: میزبان صفاییه، کوچه ۲۸ (بیگدلی)، کوچه ۹، پلاک ۱۵۹، تلفکس: ۰۷۷۳۵۷۰۰

همراه: ۰۹۱۲ ۲۵۲ ۲۳۷۷

اقتصاد جمعیت (از اقتصاد متعارف تا اقتصاد مقاومتی)

☒ محمد جواد توکلی	☒ ناشر: وثوق
☒ نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵	☒ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
☒ قیمت: ۴۹۰۰ تومان	☒ شابک: ۴-۳۱-۱۰۷-۶۰۰-۹۷۸
☒ لیتوگرافی: امام سجاد	☒ چاپ: سبحان

کلیه حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

www.Nashrvosoogh.com

مراکز بخش:

تهران: خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، کوچه اتوری، پلاک ۱۳، انتشارات هاتف: ۶۶۴۱۵۴۲۰
تبریز: خیابان امام، چهارراه شهید بهشتی، جنب مسجد حاج احمد مرکز کتاب رسانی صبا، ۳۳۵۷۸۸۶
کاشان: میدان کمال الملک، نبش پاساژ شیرین، ساختمان شرکت فرش، واحد ۶، کلک زرین ۴۴۶۴۹۰۲
کاشان: میدان امام خمینی، خ ابافر ۲، جنب بیمه البرز، پلاک ۳۲، انتشارات قانون مدار، ۴۴۵۶۷۲۵
اهواز: خیابان حافظ، بین نادری و سیروس، کتاب اسوه، تلفن: ۲۲۱۶۶۴۸-۲۹۲۳۳۱۵

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
------------	---

اقتصاد جمعیت

مروری بر رویکردهای جمعیتی.....	۱۴
--------------------------------	----

۱. طرفداران افزایش جمعیت.....	۱۴
-------------------------------	----

۲. طرفداران کاهش جمعیت.....	۱۵
-----------------------------	----

۳. طرفداران جمعیت ثابت.....	۱۵
-----------------------------	----

۴. طرفداران جمعیت متناسب و متوازن.....	۱۵
--	----

سیر تحول اندیشه‌های اقتصادی جمعیت.....	۱۶
--	----

اندیشه‌های جمعیتی بدبینانه مالتوسی.....	۱۷
---	----

اندیشه‌های مالتوسی‌های جدید.....	۱۸
----------------------------------	----

اندیشه‌های جدید در اقتصاد جمعیت.....	۲۰
--------------------------------------	----

اقتصاد اسلامی و مسأله جمعیت.....	۲۲
----------------------------------	----

نظریه ابن خلدون در مورد تأثیر مثبت جمعیت بر پیشرفت اقتصادی.....	۲۲
---	----

چارچوب تحلیلی فرا اقتصادی جمعیت در اقتصاد اسلامی.....	۲۳
---	----

جایگاه جمعیت در اقتصاد مقاومتی

- تعریف اقتصاد مقاومتی..... ۲۸
- ابعاد اسلامی و بومی اقتصاد مقاومتی..... ۲۹
- دو مفهوم محوری اقتصاد مقاومتی..... ۳۰
- جایگاه جمعیت در اقتصاد مقاومتی..... ۳۱
- سیاست‌های دوگانه در زمینه جمعیت..... ۳۱
- آسیب‌شناسی اقتصادی کاهش نرخ رشد جمعیت..... ۳۳
- الف) کاهش سرمایه انسانی و نیروی کار..... ۳۴
- ب) افزایش هزینه تولید کالاها و خدمات و کاهش بهره‌وری..... ۳۸
- ج) کاهش تخصص‌گرایی..... ۳۹
- د) افزایش هزینه‌های بهداشتی درمانی..... ۴۰
- ه) افزایش خطر ورشکستگی صندوق‌های تأمین اجتماعی..... ۴۰
- راهبردهای ایمن ساز در حوزه اقتصاد جمعیت..... ۴۲
- علل کاهش نرخ رشد جمعیت در ایران..... ۴۳
- الف) عوامل فرهنگی اجتماعی..... ۴۴
- ب) عوامل اقتصادی..... ۴۷
- راهبردهای مواجهه با مشکلات اقتصادی جمعیت..... ۴۸
- فرهنگ‌سازی رشد جمعیت..... ۴۸
- تقویت تکافل اجتماعی..... ۵۰
- حمایت دولت..... ۵۰

شبهه‌های اقتصادی جمعیت و اهمیت پاسخ به آن

شبهه‌های اقتصادی رشد جمعیت در سطح فردی و خانوار

- الف) نداشتن درآمد و ترس از فقر..... ۵۸

.....	سابقه شبهه فقرزایی فرزند	۵۹
.....	پاسخ قرآنی به شبهه فقرزایی جمعیت	۶۰
.....	تشویق معصومین نسبت به فرزندآوری	۶۲
.....	خداوند چگونه روزی فرزندان را می‌دهد؟	۶۶
.....	هزینه‌های فرزند جدید چقدر است؟	۶۷
.....	صرفه مقیاس فرزند بیشتر	۶۷
.....	منافع پنهان فرزند بیشتر	۶۸
.....	لزوم مدیریت مخارج خانوار	۶۹
.....	پرهیز از مصرف‌گرایی و رعایت حد کفاف	۷۰
.....	اعتدال در هزینه برای فرزندان	۷۱
.....	مسئولیت چهار گروه برای حل مشکل	۷۲
.....	ب) کاهش رفاه خانواده (فرزند کمتر زندگی بهتر)	۷۴
.....	نادرستی شعار فرزند کمتر زندگی بهتر	۷۴
.....	برداشت غلط از رفاه خانواده	۷۴
.....	تاثیر بعد خانوار بر رفاه خانواده	۷۵
.....	ج) کاهش توان سرمایه‌گذاری برای فرزندان	۷۵
.....	عدم وابستگی کامل سرمایه‌گذاری لازم به تعداد فرزندان	۷۶
.....	د) مشغول بودن به تحصیل	۷۷
.....	عدم تنافی فرزندآوری و تحصیل	۷۷
.....	لزوم گسترش خوابگاه‌های متهالی دانشجویی	۷۸
.....	پاسخ به شبهه‌های اقتصادی خرد جمعیت در یک نگاه	۷۸
شبهه‌های اقتصادی جمعیت در سطح کلان اقتصادی		
.....	۱. افزایش فقر	۸۲

- ۸۲..... استدلال مالتوس علیه افزایش جمعیت
- ۸۴..... دلیل استقبال دولت انگلیس از اندیشه مالتوس
- ۸۴..... رد شبهه فقرزایی جمعیت در ادبیات اقتصادی
- ۸۶..... نگاه اسلام به شبهه فقرزایی جمعیت
- ۸۷..... ۲. افزایش تخریب محیط زیست
- ۸۸..... نقد دیدگاه تأثیر جمعیت بر تخریب محیط زیست
- ۸۸..... ۳. مانع توسعه و پیشرفت
- ۸۹..... پاسخ به شبهه تأثیر منفی جمعیت بر توسعه
- ۸۹..... نرخ باروری، موتور محرک رشد اقتصادی
- ۹۵..... اثر جمعیت بر کشف نوآوری‌ها و رشد اقتصادی
- ۹۶..... جمعیت به عنوان سرمایه انسانی
- ۹۶..... نقد شبهه جمعیت مانع رشد و توسعه در اقتصاد ایران
- ۹۸..... ۴. ناتوانی دولت در تأمین مخارج (دیدگاه کمبود منابع)
- ۹۸..... نقد دیدگاه کمبود منابع دولت
- ۹۹..... ایران ظرفیت چه مقدار جمعیت را دارد؟
- ۱۰۲..... پاسخ به شبهه‌های اقتصادی کلان جمعیت در یک نگاه
- ۱۰۳..... ضمیمه: آمارهای جمعیتی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۰۸..... منابع
- ۱۰۸..... نمایه موضوعی
- ۱۰۸..... نمایه اعلام

مقدمه

در مباحث اقتصاد سیاسی، جمعیت، علیرغم برخی اختلاف نظرها، به عنوان یکی از عناصر قدرت سیاسی و اقتصادی کشورها قلمداد می‌شود. در عصر حاضر کشورهای مختلف به شدت روند تحولات جمعیتی خود را رصد می‌کند. یکی از دلایل این امر بروز مشکلات اقتصادی ناشی از سیاست‌های کنترل جمعیت از جمله مشکل کاهش نیروی کار، سالخوردگی جمعیت و مسائلی از این دست است.

اعمال سیاست‌های کاهش جمعیت در جمهوری اسلامی از اوایل دهه هفتاد نیز به تدریج تبعات ناگوار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود را نمایان می‌سازد. بر این اساس، سال‌هاست مقام معظم رهبری بر لزوم تغییر این سیاست‌ها و اتخاذ برنامه‌های جدید تأکید دارند.

در قانون برنامه اول توسعه پیش‌بینی شده بود که نرخ باروری از ۶.۴ فرزند در سال ۱۳۶۵ به ۴ فرزند در سال ۱۳۹۰ برسد، اما در سال ۱۳۷۱ به این هدف رسیدیم. با این حال در سال ۷۲، قانون تنظیم خانواده در مجلس

تصویب شد. در سال ۱۳۷۹ نرخ باروری به ۲/۱ فرزند به ازای هر مادر و در سال ۱۳۹۰ به حدود ۱/۷ کاهش یافت. بر اساس گزارش سازمان ملل، نرخ باروری ایران در سال ۲۰۱۵ به رقم ۱.۶۲ رسیده است.^۱ اگر هر خانواده ایرانی دو فرزند داشته باشد، آن‌ها تنها جایگزین پدر و مادر می‌شوند که در اصطلاح به آن نرخ جایگزینی می‌گویند. ولی نرخ پایین‌تر به معنای کاهش تدریجی جمعیت و پیر شدن آن است.

مسئله جمعیت، موضوعی بین‌رشته‌ای و دارای ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی است. در میان مباحث مطرح شده در زمینه جمعیت مباحث اقتصادی از اهمیت به خصوصی برخوردار است. بسیاری از شبهه‌های مطرح شده در زمینه جمعیت ریشه اقتصادی دارد. در این اثر تلاش داریم تا به نقد و بررسی مهم‌ترین مباحث اقتصاد جمعیت بپردازیم. در این بررسی به صورت خاص به جایگاه جمعیت در اقتصاد مقاومتی توجه شده و برخی از مهم‌ترین شبهات اقتصادی مطرح شده پیرامون افزایش جمعیت در دو سطح خرد و کلان مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم که از همکاری‌ها و مساعدت‌های مسئولین محترم مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، به خصوص حضرت علامه مصباح یزدی، ریاست محترم مؤسسه، جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر ناصر سقایی‌بی‌ریا، معاون محترم پژوهش، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مرتضی صانعی، مدیر محترم پژوهش و همه

دست‌اندرکاران واحد همایش‌های مؤسسه قدردانی و تشکر نمایم. همچنین از همکاری صمیمانه‌ی استاد فرهیخته جناب آقای علی اکبر محزون مدیر کل محترم آمار و اطلاعات جمعیتی ثبت احوال کشور و نیز از مشارکت جناب آقای هادی عرب در تدوین برخی از مباحث کتاب قدردانی و تشکر می‌نمایم. جا دارد که از مساعدت‌ها، و همفکری‌های کمیته همایش نقش جمعیت در تحقق اقتصاد مقاومتی به خصوص سروران عزیز حجج اسلام والمسلمین دکتر بی‌ریا، صانعی، ابوترابی و ندیمی تشکر نمایم. در انتها از مساعدت‌های مسئولین محترم انتشارات وثوق به خصوص جناب حجت‌الاسلام والمسلمین شکروی نیز کمال تشکر را ابراز می‌دارم.